

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Mutable audible: an operative ontology of the sound image

Paiuk, G.

Citation

Paiuk, G. (2023, October 11). *Mutable audible: an operative ontology of the sound image*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3643654>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3643654>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Samenvatting

Het hoorbare

In dit proefschrift onderzoek ik de veranderlijke aard van het hoorbare. Ik ga in op de vraag hoe het hoorbare – dat wat gehoord wordt – op een variabele manier vorm krijgt door materiële, technische en collectieve omstandigheden. In het kader van dit onderzoek wordt horen opgevat als de betrokkenheid van een ‘actor’ in en op een specifiek ‘milieu’. Hoe die betrokkenheid plaatsvindt, vormt de basis voor de verschillende manieren van productie van het hoorbare.

Traditionele theoretische perspectieven schrijven de variabiliteit van het hoorbare gewoonlijk toe aan verschillende manieren van luisteren die samenhangen met de verschillende disposities van een luisteraar. Andere benaderingen plaatsen het hoorbare in het private domein van de geest en menen dat het derhalve onkenbaar is. Zulke opvattingen gaan ervan uit dat er niet veel beweerd kan worden over wat gehoord wordt, omdat het een puur individuele aangelegenheid is, en de variabele aard van het hoorbare alleen iets te maken heeft met de werking van een individuele geest.

Mijn onderzoek richt zich daarentegen op de vraag hoe collectieve, technische en materiële omstandigheden het horen beïnvloeden, en hoe deze omstandigheden de vorming van het luisterende subject tegelijkertijd mogelijk maken en overstijgen. Het luisterend subject is een *transductieve realiteit* die deel is van een waarnemingsproces waarin de zintuigelijke vorm krijgt in configuraties van betrokkenheid die de relatie tussen agens en milieu articuleren.

Om de verschillende vormen te verklaren die het hoorbare kan aannemen, stelt dit proefschrift het nieuwe concept ‘sound image’ of geluidsbeeld voor. Dit concept wordt niet opgevat als een visueel surrogaat of een mentale entiteit,

maar als een productief knooppunt dat vorm krijgt in de configuratie waarin de waarneming plaatsvindt. Als onlosmakelijk en cruciaal onderdeel van dit onderzoek heb ik een reeks werken ontwikkeld die deze variabele aard van het hoorbare verkennen.

Het geluidsbeeld

Het concept 'sound image' of geluidsbeeld dat in deze dissertatie wordt uitgewerkt, is gebaseerd op de theorie van 'het beeld' van de Franse filosoof Gilbert Simondon. Zijn theorie maakt het mogelijk om het concept 'beeld' los te koppelen van eerder gebruik van deze term. In Simondons filosofie is het beeld namelijk niet het exclusieve product van een waarnemend subject, noch een op zichzelf staand artefact, maar een *proces* dat zich ontvouwt in een cyclus waarin een relatie tussen een actor en een milieu wordt geproduceerd. Volgens de theorie van Simondon kan het beeld proprioceptief zijn, maar evenzogoed motorisch, olfactorisch, of auditief; het kan betrekking hebben op welk zintuiglijk domein dan ook. Bovendien wordt het beeld niet geïdentificeerd als een statische entiteit, of uitsluitend gekoppeld aan één instantie van zijn bestaan. Of het beeld zich nu ontvouwt in de vorm van een mentaal *simulacrum*, een object, of een beeldend artefact, het is altijd een knooppunt in een proces dat een constellatie van actoren articuleert. Het bestaat en persisteert in de functies van anticipatie, receptie, herinnering en uitvinding die volgens Simondon tezamen de cyclus van het beeld constitueren.

Bij anticipatie is het beeld verbonden met het vermogen om te bewegen, waardoor een organisme actief kan zijn in een milieu. Hier bestaat het beeld in de vorm van projecties die inherent zijn aan mogelijke gedragingen van een lichaam. In de receptieve (of perceptuele) fase ontvouwt het beeld zich als een reeks dynamische aanpassingen die de relatie tussen een actor en hun milieu articuleren. In de herinnering ontvouwt het beeld zich als een energetische verbinding; de productie van een afzonderlijk voorval in de vorm van een herinnering – 'analoog' aan een externe situatie – is het resultaat van een

uitwisseling tussen actor en milieu. In de vierde fase, die van de uitvinding, reorganiseert het beeld de uitkomsten van de andere drie functies en stabiliseert zo opnieuw de verenigbaarheid van actor en milieu. Het beeld speelt een temporele rol in probleemoplossende operaties die van vitaal belang zijn voor de relatie tussen actor en milieu die in de filosofie van Simondon het zintuiglijke karakteriseert. Het beeld is tegelijkertijd resultaat en kiemcel.

Als zodanig wordt de cyclus van het beeld het centrale element om de veranderlijke vorming van het hoorbare aan te geven, een tijdelijk knooppunt in een relationele gesitueerdheid. Dit proefschrift werkt het concept van ‘sound image’ of geluidsbeeld uit om duidelijk te maken hoe geluid onderdeel is van processen van bemiddeling, proliferatie en synchronisatie die mede bepalen hoe het hoorbare plaatsvindt. Het ‘geluidsbeeld’ wordt tegenover andere begrippen gesteld die doorgaans worden gebruikt om hoorbare verschijnselen te begrijpen, zoals het begrip ‘geluid’ (sound) of ‘geluidsobject’ (sound object, objet sonore). Deze begrippen worden bekritiseerd vanwege hun onvermogen om de contingente ruimtelijkheid en temporaliteit uit te drukken die elke instantie van het hoorbare karakteriseert.

Het concept van geluidsbeeld dat ik hier tegenover zet, is in staat om de verschillende perceptuele vormen te vatten waarin het ruimtelijke en temporele worden geconsolideerd. Net zoals visuele beelden de productie van zichtbaarheid met zich meebrengen, neemt het geluidsbeeld deel aan de productie van afzonderlijke instanties van het hoorbare. Beelden kunnen niet los worden gezien van het circuit waarin ze voorkomen. Ze impliceren collectieve protocollen (manieren van aandacht), materiële infrastructuren en technische kwaliteiten die de wijze van waarneming beïnvloeden.

De rol van technologie

Geluidsbeelden omvatten techniciteiten. Simondon beschouwt techniciteit als een bestaansmodus die inherent is aan de functie van een technisch object

in een technisch medium. Een visueel artefact (zoals een schilderij of een foto) is bijvoorbeeld niet gelijk aan de plek waar het beeld verschijnt, maar een technisch anker dat het beeldproces voorziet van een temporele stabiliteit. Zodoende kan iedere techniek die deel uitmaakt van de modulering van zintuiglijke waarneming beschouwd worden als intrinsiek aan de operatie waaruit een beeld bestaat.

Fotografische artefacten worden beelden wanneer ze deel uitmaken van processen van synthese en visuele stabilisatie die een kijker inschakelt. Op dezelfde manier maken technologieën van geluidsproductie en -reproductie deel uit van protocollen die bepalen hoe het hoorbare zich ontvouwt. Technologie maakt niet alleen verschillende beelden mogelijk, maar ook verschillende vormen waarin een beeldgebruik mogelijk wordt. Bovendien verandert het beeld wanneer het technische circuit dat het mogelijk maakt verandert.

Door te erkennen dat het bestaan van het beeld afhankelijk is van technische articulaties, wordt het mogelijk om het beeld niet te begrijpen als iets dat tot stand komt door diverse vormen van zintuiglijke participatie in een materieel en temporeel circuit, en niet langer als een imitatie, als iets dat lijkt op iets dat echt bestaat, of als een proces van inprenting (in de geest, of in iets materiëls). De vorm waarin het beeld tot stand komt impliceert derhalve een vorm van participeren in de wereld.

De geluidskunstwerken

De praktische component en de experimentele ruggengraat van mijn onderzoeksproject bestaat uit vier werken waarin ik onderzoek hoe het hoorbare intrinsiek wordt geproduceerd door de manier waarop luisteraars zich inlaten met verschillende technische configuraties van geluidswaargave.

In Focus, The Construction of an Imaginary Acoustic Space, Oscilación en *Sound Theory (The Clouds)* ontstaan ruimtelijke aspecten van de klank door een

samenkomen van processen van cognitieve waardering en de materiële karakteristieken van technologieën van geluidsproductie en geluidswaargave. De voorgestelde notie van het geluidsbeeld geeft uitdrukking aan het flexibele proces waar alle componenten in het circuit deel van zijn, van microfoons en luidsprekers tot de cognitieve vermogens van de luisteraar.

De artistieke component van dit proefschrift wil geen historisch overzicht bieden van audiotechnologie, en heeft ook niet als doel om de mogelijkheden van deze technologie te gebruiken als een soort autonoom middel om deze mogelijkheden te illustreren. Ik verken in deze vier werken juist de performatieve aard van het luisteren in de verwevenheid met technische configuraties. Het zijn geen muziekstukken over technologie, maar werken over de rol die technologie speelt in de manieren waarop het horen plaatsvindt.

Door de veelvormige relatie tussen geluid en werkelijkheid te verkennen, tonen en problematiseren de vier werken ook de grens tussen muziek en geluidskunst. Muziek moet in deze context niet opgevat worden als een vooraf bepaalde uitdrukkingvorm noch als een bestaand protocol voor de omgang met geluid; muziek is de uitoefening van een veranderbare praktijk die zowel de disposities van contact met de klank bepaalt alsook de singuliere relatie tussen instrument, uitvoering en luisteraar. Door in te gaan op de verstrengeling van perceptie in technische regimes en protocollen van aandacht in specifieke luisteromstandigheden, wordt muziek beschouwd als een praktijk waarbij altijd verschillende productievormen van het hoorbare betrokken zijn, en niet als een praktijk die primair te maken heeft met formele relaties tussen geluiden.

Het resultaat van mijn onderzoeksproject is dat luisteren verschijnt als iets divers, niet omdat het gebonden is aan verschillende luisterende subjecten, maar vanwege de variaties die de act van het luisteren met zich meebrengt.

Het in dit proefschrift voorgestelde concept van geluidsbeeld is sterk verbonden met de crisis van het beeld in de context van de huidige technologische transformaties. Deze 'crisis' ontstond omstreeks het begin van

de 21ste eeuw: afbeeldingen werden samenstellingen van veelvoudige technische procedures (denk aan afbeeldingen die het resultaat zijn van dataverwerking, vectoren, sensoren, statistiek), en de alomtegenwoordigheid van zulke beelden zorgde ervoor dat processen van beeldverwerking onderdeel werden van het weefsel van de realiteit. Zulke veranderingen zijn niet prothetisch, maar roepen vragen op over hoe vormen van zintuiglijk contact tot stand komen, en op welke manier deze een interactie inhouden tussen het materiële, het technische en het menselijke. Dit vormt de bredere context waarin in dit proefschrift het concept geluidsbeeld wordt uitgewerkt als een relationeel knooppunt dat uitdrukt hoe het omgaan met klank wordt geproduceerd.